

Весна Мојсова-Чепишевска
Скопје, Р. Македонија

ЗА СМРТТА НА ЈУГОСЛОВЕНСКИОТ МИТ

Апстракт:

Овој труд ќе се обиде да даде одговор на прашањата:

- во која мера современата македонска литература со посебен акцент на романот *Цахиз и истребувачите на кучиња* од Пајо Авировиќ (Скопје: *Детска радост*, 2005, дипломат од кариера, но и писател) зборува отворено за смртта на митот за југословенството и за новата мапа на Балканот и на светот воопшто?
- колку таа современа македонска литература успева да ја разбуди нашата рамнодушност или, пак, да ја стиши нашата избувливост?
- и на крајот дали воопшто имаме и колку имаме потреба од некој нов мит заради смртта/истрошеноста на стариот, кој, пак, нè води кон десловенизирање?

Клучни зборови:

југословенски мит, деконструкција, нација, нарација

Иднината е на Балканот е тезата која многу често уметниците од овој простор ја пласираат во своите дела со што се преобрати мислењето. Затоа што субверзивната уметност од Балканот, уникатната уметност создадена во регионот врз неверојатниот спој на архаичното и авангардното ... каква што веќе ја нема на Западот, сè уште може да каже нешто ново за европската општествена реалност. И во име на тоа голем број уметници своите проекти, своите производи ги подведуваа(т) под заедничкиот квалификатив балкански, наместо српски, хрватски, македонски ... Но, го правеа ли тоа самите тие или некои други во нивно име си дозволуваа да им ја наметната таквата определба? Возможно ли е причината за ова да се наоѓа во „носталгијата“ за поранешна Југославија на самиот Запад? Зашто балканската генеза ги зацврсти своите позиции откако дојде до распаѓање на југословенството.

Скоро целиот дваесетти век овој регион, во кој се распотила и мојата Македонија, е обележан со таа заедничка оставнина – Југославија, па затоа е сè уште лесно да се перцепира и денес како една заедничка целина, и историски, и географски и, секако, најмногу културолошки. Колку и да е голема носталгијата за тој временски период на заедничко живеење и постоење во одредени кругови, таа „заедничка“ балканска историја престана да постои во 90-тите години од 20 век, а некои мислат дека тоа се случило дури и порано. Всушност, културните и интелектуалните елити одиграа мошне значајна улога и во создавањето и во растурањето на таа некогашна југословенска држава која сè уште живее само во привременото име на мојата Македонија (Бивша Југословенска Република Македонија – FYROM)¹.

¹ Културниот аргумент тврди дека неатрактивноста на југословенската идеја (како што во 19 век ја формулираа културните елити) беше главната причина за распаѓањето на Југославија. Југословенската идеја во основа беше националистички проект, кој тргнуваше од претпоставката дека Јужните Словени се ист народ, па поради тоа би било, пожелно и логично

Не обвинуваат нас, бившите Југословени за носталгија, но нели се поносталгични за тие бивши Југословени самите Западњаци? Или, едноставно – западниот човек во својата лежерност и опуштеност, просто нема волја ниту интерес да се „деранжира“ со нешто што за него е само „една ситна географска нијанса“? Па за него е исто Балканец и Србинот, Балканец и Македонецот, Хрватот, Црногорецот, Босанецот ... Или пак, се работи за нешто сосем трето? Тука постои и реална опасност дека погоре спомнатата симплификација на уметниците од регионот како „балкански“, наместо „хрватски“, „српски“, „црногорски“, „словенечки“ и „македонски“ автори, може да резултира со игнорирање на секаков историски и еволутивен развој и надградба на конкретните уметности во регионот, и со тоа да го врати регионот во некакво претходно, одамна поминато историско време. Дали оние од Запад се со толкав отпор кон распадот на Југославија па не можат да се справат со конкретните нации посебно? Да се справат дури и со мојата – македонската?

Романот *Џахиз и истребувачите на кучиња*² од Пајо Авировиќ, кој инаку е дипломат од кариера³, но и писател (Скопје: *Детска радост*, 2005) зборува отворено за смртта на митот за југословенството⁴ и за новата мапа на Балканот и

да живеат во една држава и таа идеја се потпираше врз панславистичките и другите расни теории. Но, југословенството, кое започна како националистичка идеја за создавање национална држава, подоцна се претвори во идеја за мултикултурализам т.е. антинационалистичка идеја за соработка на слични (но сепак одвоени) народи – прво Срби, Хрвати и Словенци, а потоа, по 1945 година и Македонци и Црногорци, а од 1960 година и Муслимани (т.е. Бошњаци), Албанци. Истите културни и интелектуални елити, кои ја создадоа и промовираа југословенската идеја, подоцна развиваа други идеи и го негираа постоењето на културните сродности. И покрај тоа што сме свесни дека прашањето: *Зошто би биле малцинство во голема држава, кога можеме да бидеме мнозинство во мала?* ја уништи Југославија, од денешна перспектива сфаќаме дека таа не се распадна ниту поради омразата меѓу нејзините народи, ниту поради пропаѓањето на некоја политичка диктатура, туку затоа што дојде до распад на меѓународниот поредок што силно влијаеше на единството на таа земја (Види Дејан Јовиќ. *Причините за распаѓањето на социјалистичка Југославија: Критичка анализа на постоечките интерпретации*. – Скопје: Темплум, 2003). Или како што заклучува Рајко Муршиќ кој верува дека таа се распадна зашто во суштина: *не можеше да се демократизира кога веќе пропаднаа и „самоуправната“ економија, нејзината социјалистичка идеологија и системот кој го обезбедуваше раритетот на нејзините конститутивни федерални единици. Национализмот не беше причина туку последица од борбата за „Титовото наследство“*. Војните во бивша Југославија не беа етнички; тие беа војни за територијална експанзија кои во името на „Југославија“ ја започнаа Србите (2002: 83). Види Rajko Muršič. „Jugoslovenska mračna strana ljudske prirode: pogled iz slovenačke slepe mrlje“ во *SUSEDI U RATU: jugoslovenski etnicitet, kultura i istorija iz ugla antropologa* (2002: 82-108).

² Насловот на романот се врзува со Џахиз, арапски писател и мислител од деветти век. Во приказната за Петар Адамовиќ ова име се споменува како дел од дипломската работа на главниот лик која се однесува на осврт на делото на Џахиз *Книгата за животните* со критичка анализа на поглавјата посветени на два одредени вида животни: човекот и кучињата (2005: 142-149).

³ Моментално е актуелен амбасадор на Р. Македонија во Израел, а овој негов прв и сè уште единствен роман е и добитник на наградата на *Утрински весник* – Роман на годината за 2005 година од Жири-комисијата во состав: Оливера Николова, Гане Тодоровски, Али Алиу, Лорета Ѓорѓиева - Јаковлевска и Свездан Георгиевски.

⁴ Впрочем таа е една од ретките книги кои сосема отворено зборуваат токму за југословенството како специфичен мит кој дури и излегува надвор од митот за словенството. Инаку, *Сликата за словенството во македонската литература има амбивалентен карактер, од една страна, тоа е слика за нешто друго и до извесен степен туѓо, а од друга страна тоа е слика за себе, за својот исток (што значи „извор“ на старословенски), за својот корен и за еден значаен, базичен слој на сопствениот идентитет. Од тие причини, сликата за словенството во македонската култура е една комплексна појава, која обединува слика кон надвор и кон внатре, кон другиот и кон себе, слика кон туѓото, но и кон сопственото истовремено*. Види Соња

на светот воопшто. Ги начнува и причините за сето тоа, па вели: *И после ќе кажат дека верата е причина за војната. Нема врска. Овие што војуваат не се ни муслимани ни католици ни православни. Пагани. Ова е **паганско-погана војна** ...* (2005: 178, подвлеченото е мое). Имено, Авировиќ се определува за една постара, но проверена литературна техника наречена „итрина на оригиналот“ – замена на личниот идентитет со идентитетот на фиктивниот лик Петар Адамовиќ кому, покрај иницијалните букви од името и презимето, му ја доверува и својата **другост**, својата „тешка шизофренија“ ... избегнувајќи го, на тој начин, прашањето за своето реално постоење, а јас би додала и прашањето за својот идентитет (Бановиќ-Марковска: 2007, 49). Всушност самиот П.А. е воден од максимата на својот татко (професорот кому му е посветен романот, па така на првата страница пишува: *На мојот татко, Миливое Авировиќ, професор по македонски јазик*). Оваа максима, со една построкенрол дилема: *Ние не влеговме во комунизмот; барем Вие да излезете од транзицијата!*, истакнува дека емигрант во туѓа земја е судбина, а во сопствената – прокоба. *Што ќе се добие ако ги вкрстите „Дневниците“ на Витолд Гомбрович со „На патот“ на Џек Керуак или, можеби, уште дневниците на Адријан Мол и Бриџет Џонс, згора на тоа пропуштени низ перспективата на еден маалски свет (скопски Ѓорче Петров), кој го набљудува Балканот, Истокот и бојата на париската Сена?*, се прашува Стојан Синадинов во написот во весникот *Форум Плус*. *Џахиз и истребувачите на кучиња*, според него, ја носи генерациската припадност на оние родени во средината на шеесеттите години на минатиот век (на која ѝ припаѓам и јас) и која токму денес го има класичниот проблем: *премлад за да умреш, престар за рокенрол*, иако тие се преплетуваат и со генерацијата на оние родени во педесеттите на која ѝ припаѓа неговиот брат обележани со девизата: *Премногу млад за пензија, премногу стар да се менува*. Еве какви квалификативи добиваат тие во овој роман на Пајо Авировиќ: *Брат ми е адвокат. Постар е цели десет години од мене. Тој е припадник на генерацијата што никој по ништо нема да ја памети. Кога бевме деца, нашите постари браќа „слушаа плочи и свиреа рок“, убедувајќи ги татковците дека можат да „сметаат на нив“* (според познатата песна на Ѓорѓе Балашевиќ *Сметајте на нас / Рачунајте на нас* – моја забелешка). *Во суштина младоста им мина по разни состаноци на младински организации, туристички секс-тури наречени „сојузни работни акции“, логорувања и слични глупости. Затоа и ретко кој од нив знаеше нешто конкретно да работи* (2005: 63). Самиот Синадинов нагласува дека македонската книжевната критика *секогаш има „проблеми“ со*

Стојменска-Елзесер. *Спредбена славистика*. – Скопје: Институт за македонска литература, 2005, 193. Всушност постоењето на големиот број студии како онаа на Марија Тодорова *Замислувајќи го Балканот* (Скопје: Магор, 2001), како и на Roland Inden (*Imagining Indija*. – Oxford and Cambridge: Blackwell, 1990) или на Thierry Hentsch (*Imagining the Middle East*. – Montreal and New York: Black rose, 1992) или на James G. Carrier (*Occidentalism: Images of the West*. – New York: Oxford University Press, 1995) поттикнуваат обиди на сличен начин да се проговори за комплексноста на „словенскиот свет“. Во тој правец мал прилог е веќе споменатата книга на Стојменска-Елзесер, како и моето учество на Меѓународниот научен симпозиум «Славянские языки и культуры в современном мире» (Москва, Филологический факультет МГУ им. М. В. Ломоносова, 24–26 марта 2009) со текст за романот *Аквамарин* на Тања Урошевиќ (Скопје: Магор, 2004) кој поттикнува на размисла за суптилниот однос кон словенството и за комплексноста на „словенскиот свет“ во македонската културна средина (Види Мойсова-Чепишевская, Весна “Номадизм диаспоры в лучах аквамарина” во *Славянский мир в третьем тысячелетии*. – Москва: Институт славяноведения РАН (ГАСК), 2009, 295-300).

категоризацијата кога ќе најде на вакво четиво: непретенциозна, „неподносливо лесна“ лична и урбана повест (без пцости!) (...), но она што особено го истакнува е дека оваа проза на Авировиќ го има сентименталното „движење“ на внатрешниот егзил во деконструкцијата на една земја... мислејќи на Југославија. Многу суптилно е тоа покажано преку трансформацијата на оној веќе споменат брат на Петар Адамовиќ кој пронаоѓа некое ново „наше“ море заради новонастанатите околности по распаѓањето на Југославија: *На наше море, кое веќе не е наше, нема стапнато откако го убија Сашко Гешовски, војникот од Кавадарци ... Тогаш престана да навива за Хајдук. Ја зеде „Хајдучка легенда“ од Миљенко Смоје, ги собра на едно место пристапната карта на здружението на симпатизерите, сите слики и постери на фудбалерите, клупските знаменциња, значките и исечоците од весниците, ги стави во едно пакетче и ги испрати во Сплит, на адресата на Хајдук, без ниту еден единствен збор. Престана да ги слуша Оливер Драгоевиќ и Мишо Ковач; всушност, престана воопшто да слуша музика. На црногорскиот дел од морето не оди за да не му пукне срцето за Сплит, градот на неговите соништа, а и не може да им прости на Црногорците за Дубровник. Во Грција, пак, нема стапнато откако почна „ова со името“; во Бугарија никогаш и не бил, а на овие години не му е, вели, до откривање на природните убавини на соседите. Макар и без виза (2005: 73).*

Раскажувајќи за личните искуства (честите преселби, проблемите со привремените визи, престојот во туѓи држави и градови, соочувањето со различните јазици и култури), овој роман расправа за најелементарните модалитети на животот, воопшто, идентитетот, припадноста, миграциите, домот ... (Бановиќ-Марковска: 2007, 49). Така, главниот лик уште многу мал сознава дека е единствен во одделението чие што презиме завршува на „иќ“, додека останатите се на „ски“ и понекој на „ов“ и на фамозното прашање што е по народност како од топ одговара – Хрват! Всушност, раскажува Авировиќ преку својот лик Адамовиќ, прашањето го затекнува неподготвен и така безгрижно останува Хрват сè до трето одделение кога татко му му разјаснува: *Слушај, миличок, следната година кога учителката ќе те праша што си по народност, ќе речеш дека си – Србин. Дедо ти навистина е од Хрватска, но ние сме Срби од Хрватска. А сега, слушај ме добро. Мајка ти е Македонка, татко ти е професор по македонски јазик, твојот мајчин јазик е македонскиот, твојата земја е Македонија. Сега ќе кажеш дека си Србин за атер на дедо ти, за атер на нашите претци и на нашето семејно секавање. Но запомни: еден ден, кога ќе пораснеш, има само една земја на која треба да ѝ се одолжиш: тоа е Македонија. (...) Впрочем, сине, сите ние сме Југословени (2005: 98, подвлеченото е мое).* Има уште еден момент кој ќе ја докомплетира или доискомплицира сликата за вистинскиот Југословен во овој роман на Авировиќ. Тој ни открива уште една финеса во формирањето на претставата за таткото на ликот на Адамовиќ: *Татко ми зборувааше толку добро албански што дури и Албанците мислеа дека е Албанец, а тој не наоѓаше за потребно да објаснува необјасливи работи: како тоа еден Србин, професор по македонски јазик, знае толку добро албански. А јас си бев задоволен. Ако тато може да биде Албанец, можам и јас да бидам Хрват. Бевме квит (2005: 109).* А, како зачин на сето ова доаѓа и епизодата во која Адамовиќ открива дека сака да студира ориенталистика и тоа во Сараево. На прашањето дали неговиот избор е поврзан со корените, потеклото поточно дали има нешто турско во своето далечно минато, тој одговара: *Сигурно не повеќе од вас. Мојот дедо дошол во Скопје од*

Загреб, од другата страна, од Австро-Унгарија; јас веројатно имам нешто австриско, но не бегам ни од турското. Сакам турско кафе, турски мерак⁵, турски чочек, турска баклава ... (2005: 136).

Но и покрај сè, од сето ова, ликот Адамовиќ, ја извлекува следната логичка консеквенца: *Така јас во четврто одделение престанав да бидам Хрват и станав Србин кој ѝ беше должен на Македонија, но срекен што е Југословен, како и сите другарчиња од основното. Требаше да измине само една година за да ги откачам сите тие комплицирани молекули (...) според кои се раѓаш како едно, растеш како нешто друго, за двете да се стопат во нешто трето, кое е и едно и друго, ама не е ниту едно ниту друго. Заморена од тие плетканици на возрасните, мојата детска душа си одбра народност по мерка: станав Французин ... (2005: 98-99).* Ова бегство од сопствениот недефиниран и истовремено проблематичен идентитет го прави од единствена причина. *Твоите деца, нагласува ликот Адамовиќ, никој никогаш нема да ги пребројува и да ги трауматизира со непристојни прашања, уште во прво одделение. Во Франција, сите се Французи. Так нормално, не? (2005: 104).*

Низ превезот на спомените од раната, но и од подоцнежната младост Авировиќ успева низ една лежерна, непретенциозна постапка да зборува отворено за апсурдноста на балканските судири, за југословенските човечки несреќи, исто толку колку и за меѓусебната топлина на обичните луѓе. Притоа, во ниеден момент ова е дело не манипулира со националното и умее да пропушти светлина како на грдите, така и на доблесните обележја на балканскиот, но и на југословенскиот менталитет. Овде тој го поставува и прашањето за оправданоста/реалноста за/на постоењето на југословенската нација тргнувајќи од сведоштвото на самата историја кое на нациите гледа како на соништа пред нивното историско и географско означување како нации. Има во овој роман и извесна горчина, и болка, и скршеност, и немоќ и силна доза на сарказам, и револт како во она писмо кое Адамовиќ го испраќа до француското списание *Монд*, за рубриката *Писма на читатели: Мислам дека меѓународната заедница прави една крупна грешка во решавањето на кризата во поранешна Југославија. Уверен сум дека многу недолжни жртви ќе бидат спасени доколку меѓународните посредници ги соберат лидерите на завојуваните страни, не во луксузни хотели по светските метрополи или во затворени вили и замоци, туку во едно големо мултикултурно полско веќе, што за таа пригода би можело да се изгради во Франција, можеби на нивите во близината на Версај. Преговорите треба да се водат со соблечени панталони, клекум над септичките јами, при што завојуваните страни, како прв чекор кон мирното рашение, ќе можат да го најдат она што дипломатијата го позајмила од математиката, а се нарекува најмал заеднички именител; тоа, во случајов, е непобитен факт дека газозите им се исти – дебели и смрдливи (2005: 102-103).*

⁵ Има една исто така доволно провокативна епизода која се обидува да најде соодветен збор во македонскиот јазик кој ќе го замени стилски обоениот турцизам **мерак** и која и јазично не насочува кон тој југословенизам. *Колку повеќе размислувам, вели Адамовиќ, кој од нашите зборови најмногу би одговарал на неговото значење, толку повеќе ми се чини дека нема соодветен синоним. Не е тоа ниту „желба“, ниту „пуста желба“, ниту „добро расположение“, ниту „убавина“, ниту „копнеж“ ... Всушност, мерак е сето тоа и многу повеќе од тоа, на што брат му одговара: Јас, брат, не сум студирал турски, ама мислам дека ние Ѓорчепетровци имаме што да кажеме по ова прашање: Мерак, брат, тоа ти е „тиха патња“ (2005: 150).*

Крамариќ отворено во својот текст *Нацијата: текст или сон*⁶ го поставува прашањето: дали е можно во нашиов случај да се сведе „комунизмот“, на што би додала и „југословенизмот“ на „стил“ поточно на онаа специфична форма на самопрезентација во која македонската заедница ја препознава сопствената, а со само тоа и единствената самопрезентација (Kramarić, 2009: 159). Зашто токму тој „комунизам“/„југословенизам“ како „стил“ се изродил од реалната потреба на македонскиот народ да даде соодветен одговор на конститутивниот сон на секоја нација да биде слободна. Овие идеи се силно манифестни преку ликот на професорот по македонски јазик од романот на Пајо Авировиќ. Освен што е вистински Југословен, тој е и искрен комунист: *За него комунизмот беше еднакво добар како и христијанството ... и комунизмот е идеологија на угнетените, бедните и обесправените. Мислам, теоретски. (...) Тој правеше некоја чудна паралела меѓу цитатот од Комунистичкиот манифест за работниците што не можат ништо да изгубат освен своите пранги и делот од Евангелието што зборува дека по прво камила ќе мине низ иглени уши отколку што богатите ќе влезат во рајот. Марковата дефиниција за религијата како опиум за народ тато напосто ја игнорираше, од едноставни причини затоа што не одговарање на неговиот синкретистички мисловно-духовен систем што идеално ги хармонизираше српот и чеканот со крстот; ставајќи го крстот, сепак, на прво место (2005: 192-193)*

Ако е така, тогаш, нагласува Крамариќ, тој одговор секако отвора и некои нови дилеми (Kramarić, 2009: 159). Дали Македонецот толку силно го прифати југословенизмот зашто во својата историја никогаш на своја страна немал толку многу народи и творечки сили како сојузници како што беше случајот со/во СФРЈ (Kramarić, 2009: 171-172)? Дали зашто конечно тој македонски народ почувствува дека не е сам, дека конечно е во некакво братство кое му овозможува доволно самодоверба и можност за самоопределба? Но, од друга страна, „комунизмот“/„југословенизмот“ кој Македонците го прифатија како состојба на раѓање на една нација преку чинот на заборавот, зашто тоа југословенство се изгради врз желбата да се поттисне заедништвото во Кралството Југославија и на панславизмот, но и на отоманското, византиското, па и некаквото античко заедништво, не треба да нè фрли во заблуда дека Југославија е најдоброто решение за македонската нација (Kramarić, 2009: 172). Впрочем, на сето ова треба да се гледа најмногу како на потреба од некое братство⁷ сфатено како центар на канонскиот модел на заедништвото во западната култура и како фигура која игра пресудна улога во дефинирањето на политичките заедници во текот на целокупната западноевропска историја (Kramarić, 2009: 172)⁸. Има во овој поглед отворени

⁶ Zlatko Kramarić. „Nacija: tekst ili san (na primeru romana Kole Čašule *Iskušenja*)“ во *Identitet, tekst, nacija. Interpretacija crnila makedonske povjesti*. – Zagreb: Naklada Ljevak, 2009, 133-183.

⁷ Откако победата на комунизмот му ја наметна на светот мултинационалната етика изразена преку слоганот „братство и единство“, повеќенационалноста секогаш се доведува во врска со комунизмот, заклучуваат уредниците Џоел Халперн и Дејвид Кајдикел во текстот кој ги дава воведните забелешки за причините за крајот на Југославија. Така и она „братство и единство“ е спроведено како дел од комунистичката догма и наметнато на југословенските народи без притоа да им се даде можност до тој поим да дојдат слободно, самостојно, ниту пак да ги разработат начините на кои ќе го слават тоа „братство и единство“ (2002: 30). Види *SUSEDI U RATU: jugoslovenski etnicitet, kultura i istorija iz ugla antropologa*.

⁸ Врз основа на ова Деридо заклучува дека братството како принцип на политичките заедници е претпоставка за разбирање на сите фундаментални поими на модерната политика –

размислувања за тоа до кога и до која мера е потребна таа Југославија во романот на Пајо Авировиќ. Па така кога на веста дека Словенците заминале од конгресот во Белград⁹ зачинета со коментарот на соседот дека никој не мора со сила да остане во Југославија, или едноставно кому не му се допаѓа, нека му е среќен патот, професорот по македонски јазик заклучува, спокојно, со народна мудрост: *Никој никаде ниту оди ниту се враќа ... Словенија ќе си биде таму каде што си е, а ние ќе си бидеме таму каде што сме. Тие ќе прават машини за перење, ние ќе правиме ајвар и ... тоа е тоа. (...) ... јас не се разбираам многу во политика. Знам само дека... Тито е мртов, а богоми и турскиот султан. (...) Сакам да кажам дека, кога таткото ќе умре, децата мора да продолжат да живеат и сами да се грижат за својата иднина* (2005: 152-153, означеното е мое).

Со оглед на фактот дека југословенското братство е веќе две децении политички мртво, македонскиот народ има потреба од ново братство или поточно потреба од нов мит, кој последниве години се создава врз археолошките наоди откриени на денешна Р. Македонија, а врзани за античка Македонија. Но, на ова десловенизирање кое е всушност истовремено и дејугословенизирање не треба да се гледа како на еден процес кој е исклучително врзан со македонската нација. Имено, за еден таков процес на десловенизирање, но кај Западните Словени, зборува и текстот на Анжелина Пенчева¹⁰. *Отклонувањето на Чесите од една словенска автоидентификација*, вели таа, *не е патент на денешната посттоталитарна ера и на ерата на една пред тотална глобализација*, туку е идеја која ја промовира Карел Хавличек Боровски уште во средината на 19 век (2010: 325). Она што посебно треба да се истакне е сознанието дека современите проучувачи сè повеќе најотворено зборуваат за наркотичкото дејство на тн. **словенски мит**. Најголемиот дел од словенските народи го врзуваат словенството со мрачниот, тоталитарен свет зашто *самиот мит нанел исклучително големи штети особено на оние нации кои припаѓаат кон Slavia Latina народи/нации* (2010: 328) и во тој контекст ја истакнува книгата на Марија Бобровницка *Наркотикот на митот* (1995: Kraków). Па така, освестувајќи се од од таа словенска наркоза, кај Чесите е сè попопуларна идејата за Келтите како нивни етнички претци, што донекаде кореспондира со идејата за Античките Македонци како етнички претци на денешните Македонци. Ова е тема до која не се допира авторот на романот *Цахиз и истребувачите на кучиња*, зашто во времето кога е пишуван, па и објавен таа сè уште не е така силна. Таа особено се разгорува последниве неколку години или поточно од 2006 па наваму.

Секој народ како производ на националниот процес на етнизација, заклучува Крамариќ цитирајќи го Е. Балибара, *денес е приморан да го пронајде*

суверенитет, моќ, претставување, национална држава, територија, сопственост, демократија ... (Kramarić, 2009: 173)

⁹ *Етнички хомогена и јазички различна од останатиот дел на Југославија, Словенија е единствена република во федерацијата која може да образува одвоена држава-нација. Во останатите пет југословенски републики етничкиот состав е мешан, како сијамска петорка со заеднички витални органи, тие е не можеа да се разделат без опасности од смртосни оштетувања. Но Словенија, заклучува Бети Дениќ, беше неопходна за политичката урамнотеженост на федерацијата* (2002: 60-61). Види Beti Denič. „Rasturanje multietničnosti u Jugoslaviji: mediji i metamorfoza“ во *SUSEDI U RATU: jugoslovenski etnicitet, kultura i istorija iz ugla antropologa* (2002: 60-81).

¹⁰ Анжелина Пенчева. „Славянско или централноевропско: деслвјанизирането на западните славјани“ во *Славјаните и техните контакти*. – София: 2010, 325-331.

сопствениот пат со преовладување на исклучителностите и идеологијата на идентитетот во овој нов свет на транснационални комуникации и планетарни односи на силите (Kramarić, 2009: 175). Со оглед на фактот дека ние сè уште се наоѓаме во еден недовршен процес на создавањето на нацијата како конечен/дефиниран субјект, таквата незавидна положба создава терен за промовирање на точно одредени традиции кои претходно се добро обработени во рамките на новите тоталитарни идеологии, но истовремено создава и еден силен дискурс на национализам кој наоѓа широк одзив среде народните маси (Kramarić, 2009: 160-161).

Факт е дека постојам како Македонка, дека се чувствувам како Македонка, дека говорам на мојот, македонски јазик, дека ги споделувам вредностите и традициите на моите предци ... југословенски/пансловенски, отомански, византиски, антички ... Зашто, *идентитетот не е нешто што е дадено еднаш засекогаш, истиот се менува во текот на животот, се изградува*, нагласува Златко Крамариќ, *влегува во односи со други идентитети, а интеракцијата со нив неопходно произведува и определени промени кај идентитетот*¹¹. Така, до деведесеттите години на минатиот век добро функционираше македонскиот идентитет во рамките на југословенскиот мит, како што од деведесеттите години па наваму се обидуваме да го изградиме македонскиот граѓански (културно-политички) идентитет.¹² Оттука тотално е лудо некому да му го докажувам своето постоење, сеедно дали тоа му се допаѓало или не!

Ова прашање како прашање за постоењето или непостоењето на одредена нација е прашање на фактите. А тие говорат дека македонската нација постои сеедно колку тоа некому не му се допаѓало. Прашањето за постоењето на одредена нација не е идентично со прашањето за нејзиното потекло и притоа не смее да се заборави дека сеедно на природата на нејзиното настанување, таа постои. Сеедно што нацијата, вклучувајќи ја и македонската, не претставува физички, материјален ентитет, не следи заклучок дека таа е фикција, чист призрак, исто како што и државата не може да се третира како фикција, сеедно што не може ниту да се опипа, ниту на кој и да е начин да се восприеме сетилно. Конечно постоењето на одредена нација го потврдува и моето лично постоење, како што тоа мое постоење го верификува постоењето на македонската нација. Тоа значи, нејзиното постоење го потврдува чувството или подобро речено самочувството на припадност кон одредена нација. Впрочем ако повеќето, особено современи автори ја сфаќаат нацијата како релативно нов општествен феномен, тогаш е наполно бесмислено да се говори за стари и нови нации, бидејќи таа не е биолошки туку општествен феномен. Зашто нацијата не е само политичка туку и културна заедница, таа не е прашање на биологијата и географијата туку на срцето и умот. Таа се создава како нарација, како грижливо/прецизно прераскажана идеја која го негува сонот на една **митоисториска форма**, апстрактна како поим, но премногу конкретна како историска сила (S. Gurguris).

¹¹ Златко Крамариќ. „За името и идентитетот“ во *Годишен зборник*. – Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2009, книга 35, 484.

¹² Овој нов тип идентитет се доживува како заедница која не е заснована врз митот за заедничкото потекло на „крвта и плото“, туку историски формирана преку државата и културата како „симбиотички универзум“ кој на единките им нуди општи рамки на ориентација во дадена политичка заедница (Крамариќ, 2009: 490).

Оваа идеја на Гургурис е силно манифестна и во романот на Авировиќ. Имено, сосема кон крајот на целата приказна е сместена политичката сказна *Чудото во Жолтковија* од некојси Цахиз кој во антологијата на кратката европска политичка фикција ја застапува токму Македонија: *Жолтковија, за разлика од останатите земји кои од едноумието тргнале по патот на демократизацијата, имаше и неколку отежнати околности: многу наталожена историја, дискутабилни односи со соседите и – голема етничка измешаност на населението. Да, Жолтковија беше своевиден културен мозаик, иако весниците во земјата Жолтковија зборуваа само за Жолтковци и Лутковци. Жолтковците се мнозински, државотворен народ во вечен страв дека сите наоколу, а посебно Лутковците, сакаат да им ја уништат државата. Лутковците, пак, се бројно малцинство, секогаш незадоволно од својата положба и секогаш подготвено пред меѓународните форуми да ги прикажат своите сограѓани Жолтковци како поробувачи, експлоататори и луткомрси* (2005: 246-247).

И сосема спонтано ми светнува идејата дека во самиот наслов на сказната – *Чудото во Жолтковија* има силна провокација која се однесува на спорот за името што Македонија го води са својот јужен сосед. Сместени во **идентитет без име**¹³ (од перспектива на Другиот), *Македонците се осудени на прилично болна (колективна, но и индивидуална) ситуација на (меѓународна) невидливост и замрзнат и одложен идентитет кој живурка во бескрајна криза. Ситуацијава произведе ранлив (а не нестабилен или слаб во една постструктуралистичка смисла) Македонски Субјект* вели К. Колозова во еден свој есеј со провокативен наслов *За смртта на Балканот и за раѓањето на Југоисточна Европа* (2003: 303)¹⁴.

Во својата книга *Идентитет, текст, нација* Златко Крамариќ покажува како Другите, во кои ги препознава Бугарите/Србите/Грците *секогаш сакале да го колонизираат или окупираат токму она „место“ од кое Македонците, во текот на историјата, се одзивале* т.е. да го приграбат името на кое Македонците одговарале. Затоа и за него историјата на македонската нација и не е ништо друго туку борба „местото“ на тоа одзивање да се одбрани зашто се работи за „место“ кое пред сè најмногу им припаѓа токму на Македонците (Крамариќ, 2009: 490). Затоа, *доколку по некоја случајност се откажеме од сопственото име, заклучува Крамариќ, тогаш ние не можеме да поништиме ништо освен самите себе. И во тој контекст треба да се има разбирање за оние случаи кога нацијата станува трауматски објект, која не организира само уживање на националната заедница во себе (и уживање по себе), туку претставува и страв од потенцијално загрозување на нацијата од страна на*

¹³ Чинот кој го создава субјектот не е раѓањето, туку именувањето. (...) Откако именувањето е изврчено, чинот на повикувањето станува важен односно начинот на кој тоа име се употребува. Затоа употребата на името го поставува неговиот носител во посебен однос кон лицето кое го употребува истото (Крамариќ, 2009: 485).

¹⁴ Види Kolozova, Katerina. *Identitet (jedinstva) i izgradnji: O smrti "Balkana" i rodenju „Jugoistočne Europe“* u Dušan I. Bjelić & Obrad Savić, ur. *Balkan kao metafora, Između globalizacije i fragmentacije*. – Beograd: Beogradski krug, 2003, 295-307. Во врска со овој текст на Колозова, Крамариќ коментира: ... не сум склон да ги применувам истите критериуми врз промената на „Балкан“ во „Југоисточна Европа“ и на евентуалната промена на името „Македонија“ во „X“ ... нема да ме убедат дека промената на името Балкан во Југоисточна Европа, како дела од еден голем политички проект – (ре)конструкција на нов геополитички и културен идентитет – може да се спореди со насилството кое произлегува од барањата една држава да се откаже од нејзиното име, традиција, идентитет ... (Крамариќ, 2009: 492).

другите (Крамариќ, 2009: 492, подвлеченото е мое). Како што вели и Петар Адамовиќ: *Убаво е чувството на ослободување на мочниот меур. (...) Пуштајќи ја водата, се праиувам зошто човечкиот ум не измисли **механизам за олеснување на спомените**. Пушташ вода и... пишиши... нема веќе спомени, сè е веќе празно, избришано. Убавина на ослободување* (2005: 233, подвлеченото е мое).

Природниот инстинкт за националното самочувство, заклучува Пенчева, го манифестира идинствениот исход: *на прво место треба да се погрижиме да си останеме свои, а потоа да се приклучуваме кон некој свој сојузник за да не ни се случи вистинска трагедија заради внатрешен раскол и загуба на националниот идентитет* (2010: 330). Во тој контекст на новиот мит врзан за античкото време треба да се гледа како потреба од некој нов мит заради смртта/истрошеноста на стариот, кој, пак, нè води, мора да признаеме, кон еден вид десловенизирање. Во тој мит се препознава и еден противотров на стравот од потенцијалното загрозување на нацијата од страна на другите кое толку силно го чувствува и самиот Петар Адамовиќ. И некако е сосема логично тој да заврши токму како што завршува. *Не можел да ја издржи таа тешка шизофренија: Србин по род, Хрват по грешка, Југословен по сеќавање, Македонец во срцето, Французин во документите, пишува Авировиќ. Мораше да умре, да ја фабрикува својата сопствена смрт, за да може **да продолжи да живее ослободен од своите спомени**, како Хозе Луис дел Мацедонио, со својата сакана Мистериозна* (2005: 267, подвлеченото е мое). Затоа, не смее да се заборави следниов редослед дека Македонците најпрвин се Македонци, па потоа Словени (Југо/Јужнословени), па Балканци, па Европејци. И за крај освонуваат зборовите на професорот по македонски јазик кои му ги испишува на својот син во писмото кое тој го наоѓа во смртната постела на својот татко: *Знам дека Македонија секогаш ќе биде твоја земја. Но времињата се такви, подобро Македонија да биде во тебе, отколку ти да не бидеш во неа. Странец на туѓо е судбина, странец на свое е прокоба. (...) И уште нешто: никогаш немој да се удираш в гради и да се колнеш во Македонија. Тоа го прават само неранимајковците* (2005: 236-237).

Литература:

- Авиоровиќ, Пајо. *Цахиз и истребувачите на кучиња*. – Скопје: *Детска радост*, 2005.
- Бановиќ-Марковска, Ангелина. „Естетика на тоталното исполнување“ во *Групен портрет*. – Скопје: *Магор*, 2007, 47-51.
- Gurguris, Stasis. *Sanjana nacija: prosvেেćenost, kolonizacija i ustanovljavanje moderne Grčke*. – Beograd: *Beogradski krug*, 2004.
- Јовиќ, Дејан. *Причините за распаѓањето на социјалистичка Југославија: Критичка анализа на постоечките интерпретации*. – Скопје: *Темплум*, 2003.
- Kolozova, Katerina. *Identitet (jedinstva) u izgradnji: O smrti “Balkana” i rođenju „Jugoistočne Europe”* u Dušan I. Bjelić & Obrad Savić, ur. *Balkan kao metafora, Između globalizacije i fragmentacije*. – Beograd: *Beogradski krug*, 2003, 295-307 and in *Balkan as Metaphor: Between Globalization and Fragmentation*. – Massachusetts, London: The MIT Press Cambridge, 2002.
- Kramarić, Zlatko. *Identitet, tekst, nacija. Interpretacija crnila makedonske povjesti*. – Zagreb: *Naklada Ljevak*, 2009.
- Крамарик, Златко. „За името и идентитетот“ во *Годишен зборник*. – Скопје: *Филолошки факултет „Блаже Конески“*, 2009, книга 35, 483-493.
- Мойсова-Чепишевская, Весна “Номадизм диаспори в лучах аквамари́на” во *Славянский мир в третьем тысячелетии*. – Москва: *Институт славяноведения РАН (ГАСК)*, 2009, 295-300.
- SUSEDI U RATU: jugoslovenski etnicitet, kultura i istorija iz ugla antropologa (NEIGHBORS AT WAR. *Antropological Perspectives on Yugoslav Ethnicity, Culture and History*. Edited by Joel M. Halpern and David A. Kideckel). – Beograd: *Samizdat B92*, 2002.
- Пенчева, Анжелина. „Славянско или централноевропейско: деславянизиранието на западните славјани“ во *Славјаните и техните контакти*. – Софија: 2010, 325-331.
- Синадинов, Стојан. *Повест за еден роман во Форум Плус*. – Скопје: број 28, 01.04.2006 (<http://magazin.forum.com.mk>)
- Стојменска-Елзесер, Соња. *Спребена славистика*. – Скопје: *Институт за македонска литература*, 2005.

Vesna Mojsova-Chepishevska:

ON THE DEMISE OF THE YUGOSLAVIAN MYTH

In his novel *Dzahiz and the Dog Terminators* (*Dzahiz i istrebuvacite na kucinja*) (Skopje: *Detska radost*, 2005), Pajo Avirovik, the author, manages to openly discuss the absurdities of the Balkan conflicts and the unhappy fates of Yugoslavians in a relaxed and unpretentious manner. This novel of his reflects a sentimental 'journey' of internal exile in the deconstruction of a state, i.e. in the deconstruction of Yugoslavia, where he also poses the question about the viability of the existence of Yugoslavia, setting off from the accounts of history itself, which look on nations as on dreams before they are historically and geographically defined as nations.

In his article *The Nation: A Text or a Dream in Identity, Text, Nation. An Interpretation of the Dark Macedonian History* („Nacija: tekst ili san“ in *Identitet, tekst, nacija. Interpretacija crnila makedonske povjesti*. – Zagreb: *Naklada Ljevak*, 2009), Zlatko Kramarić openly asks: is it possible in the case of the Macedonian nation to turn 'communism', and especially, 'Yugoslovenism' into a "style", more precisely, into *that specific form of self-representation in which the Macedonian society recognizes its individuality, and as such, its only self-representation* (Kramarić, 2009: 159). Why is it that very 'communism'/'Yugoslovenism' developed as a 'style' from the very real need of the Macedonian people to provide a suitable answer to the constitutive dream of every nation to be free, on one hand, and yet have the need for a brotherhood of sorts *seen as the center of the canonic model of community in the Western culture, as well as a figure that plays a central role in the defining of the political unions during all of the west European history* (Kramarić, 2009: 172), on the other. In fact, if most, especially contemporary, authors see the nation as a relatively new social phenomenon, then it is completely useless to speak about old and new nations, because this is not a biological phenomenon, but rather a social one. The nation is not simply a political union, but a cultural one, as well; it has nothing to do with biology and geography, and everything to do with the heart and the mind. It is created as a narration, as a carefully/precisely narrated idea which keeps the dream of a **mythohistorical form**, an abstract concept, yet very concrete as a historical power. (S. Gurguris).

Key words: Yugoslavian myth, deconstruction, nation – narration